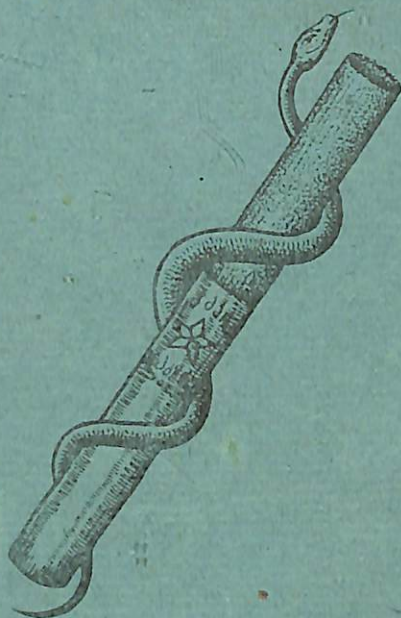

ՀԱՅԿ Տ. Ս. ՏԵՎԿԱՆՑԻ

ՇՓԱՑԱԾ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ

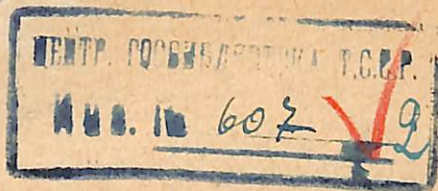
ԹԻՖԼԻՍ

1980

613.8
S-35

613.8
S-35

20 JUL 2010

891.54-3

ՇՓԱՑԱԾ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ

ՀԱՅԿ Տ. Ս. ՏԵՎԿԱՆՅԻ

□□□□□□

ԹԻՖԼԻՍ, - 1930

13 AUG 2013

2845

ՏՊԱՐԱՆ ՊՈԼԻԳՐԱՖԻՊՐՈՑԻ

Դրավիտ 587, պատվեր 1791, քանակ 3000

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՈՍՔ

Ի նկատի ունենալով ծխախոտի, այդ անտանելիորեն
 օփացած աշխարհակալի գործած նախճիրները, և այն
 տարբերությունը՝ վոր գոյություն ունի գիտակցաբար
 և անգիտակցաբար մեղանչողներու մեջ, պարտք զգա-
 ցի, ըստ հնարավորություն այդ հանրածավալ մոլու-
 թյան պատճառած վնասները այնպես մը պատկերացը-
 նել՝ վոր առաջինները (գիտակցաբար մեղանչողները)
 վերաբերեցին իրենց արարքը, իսկ յերկրորդները՝ ձեռք
 բաշխեցին ծխելի:

Յուրով եմ, վոր ծանոթ և անծանոթ բարեկամներս
 չեն վշտանար այդ առթիվ գործածած քիչ մը խիստ
 դարձվածքներես: Խո չեյի՞ կարող խաթեր համար կեղ-
 ծել: Չե՞ վոր թմրածներուն սթափեցնելու համար՝ քիչ
 ուժով պետք և շարժել...

Յես հավատացած եմ նույնպես, վոր ամենամոլե-
 ոանդ ծխողներն անգամ, սրտի մտոք ընթերցումը
 ավարտելն վերջ՝ պիտի խոստովանեն, վոր յես անի-
 րավ չեմ:

Արդյոք, մենք կարող ենք ուրանալ, կամ ժխտել սար-
 սափելի թույնի մը— ցիկոսինի թաղավորությունը ծխա-
 խոտին մեջ: Թույն մը, վոր թեև դանդաղ, բայց հարատև
 կթունավորե մեր որգանիզմը և կքայքայե զայն:

Կարող ենք ուրանալ, թե ծխախոտը կկապե մար-
 դուս ախորժակը, և մենք քիչ ուտելով և պակաս

43900-13

անուանդ ստանալով կթուլացնենք մեր կաղմվածքը. կարծես ողնիկով՝ վորպես զի բարեկամ բացիկները ներս թափանցած պահուն՝ շատ նեղություն չքաշեն...

Կարող ենք ժխտել՝ թե ծխախոտը (թույներու այդ անգուգալիան ծաղկեփունջը) կսիրե խոսեցնել մեր թոքերը—հազացնել մեզի, հազ մը, վոր հասունցող վտանգավոր հիվանդության ահազանգը կհնչեցնե միշտ...

Դեռ չեմ խոսեր, կենդանի, մաքուր ողի ոգտակարության և ծխով սպանված, անմաքուր ողի վնասակարության մասին, վորովհետև դեռ չծնած յերեխաներն անգամ այդ բերանացի գիտեն:

Ոգտակարը թողած՝ ֆլասակաբերն վրա սիրահարվելը քիչ տարորինակ չե՞ք գտներ արդյոք:

Որական 3—4 անգամ ուտել՝ չմեռնելու համար, իսկ 30—40 անգամ ծխել՝ մեռնելու համար, այդ յեղմվ...

Յեթե մեր գոյությունը (որպանական) պահպանելու համար ծխելը այնքան անհրաժեշտ բան մը լիներ՝ բնությունը անպայման տարբեր գործարան մըն ալ պիտի հեղինակեր միմիայն՝ ծխելու համար:

Իմ կարծիքով, մաղդիկ կրկնակի թյուրիմացության մեջ չիյնալու համար՝ պապիրոսը պետք է ծխեյին իրենց քթերով: Ձե՞ վոր որենքով՝ մենք պարտավոր ենք շնչել քթով և բաց թողնել բերանով. ալ ի՞նչ իրավունքով մեր բերանը, վոր տրված է մեզի բացառապես անդառնության և խոսքի համար, չարաշահելով՝ ծխամբարի մը վերածենք դայն:

Ինձ կթվի, թե ժամանակ է, հին հասկացողություն, նախապաշարում և մոլություններու տակ ուժանակ գնելով՝ ող հանել զանոնք: Խո չի՞ կարելի կույր գլուրայն՝ մեր հայր ու պապերեն սրբագործված մոլու-

թյան մը հետևելով՝ դարերով միշտ միևնույն ապուրը խառնել:

Միթե ներելի է հանդուրժել, վոր անհիշատակ ժամանակներե ի վեր, կծված, տակ ու վեր չունեցող, վողորմելի ծուխ մը, տառնյակ միլիոններով հսկա մարդիկ—հաճախ ճպերաքը աչերնուն—պեպեֆի մը պես խաղցնե իր կապտած մատներուն վրա...

Այդ թիվ չճանչցող բազմության մեջ՝ դուք պիտի գտնեք և շատ ու շատ սիրելի դեմքեր: Շահագործողին քովը շահագործվողն է սեղմված, տգետին քով իմաստունը: Ձեմ գիտեր, թե այդ ճշմարտությունը առանց կակիծի կարելի՞ է խոստովանել:

Բայց այդ հարթուկը (պապիրոս) յեթե 40 տարի ալ ծխա՝ կնճիռ մը չպիտի կրնա հարթել:

Ճիշտ է, նա (ծխախոտը) ինչպես ալքողն առաջին անգամ, ձեր տրամագրությունը բարձրացնելու պես բաներ մը կընե, բայց քիչ հետո կձգե դայն այնպես խորխորատի մը մեջ, վոր դուք հաճախ, դայն դուրս քաշելու համար կպարտավորվիք սրածայր կեռեր գործածել...

Յեվ վորքան թանգագին կյանքեր կկրճատվին այդ սպաննիչ ծուխին մեջ՝ ի դժբախտություն տառապող մարդկության:

Դիտեմ, շատերը հեգնական քմծիծաղով մը պիտի ըսեն. «հերորհնած, ամեն տեսակ անհարթությունները շտկվեցան, վերացան մոլությունները այս աշխարհիս վրայն: Միթե ալքողն, թղթախաղն ու ցոփությունը—իրենց մեծ ու փոքր դաշնակիցներով—պակաս աղետաբեր են մարդկության համար: Ալ ինչո՞ւ խոշորները թողած՝ անպայման ծխախոտի ոճիքեն բռնել: Խեղճը ի՞նչ ըրած ունի վոր...»:

Ո՞վ կհանդգնի ըսել, թե դուք անիրավ եք, Բայց... վոգելից ըմպելիքներու, թղթախաղի, վեներական և նման ախտ ու մոլություններու ֆլասաւարութեան մասին ահազին հատորներ կան գրված, մինչ ծխախոտի ֆլասաւարութեան մասին՝ կարծես ընդունված չլինի խոսել, կարծես, ծխախոտի «աչքերու վրա հոնք կա» ըսելը քրեյական հանցանք մը լինելու: Կարծես ծխախոտի արտերեն բախտավորութեան գետեր հոսեցին: Այդ առթիւ գրված վեց ու կես յերեսնոց գըրքուկները ավելի շուտ հառաչանքի մը տպավորութիւն կ'ընդունու: Մինչ, «ծիծեռնակի պատճառած ֆլասաները ստուգելու համար՝ Բաղդադ քաղաքը պետք է իջնել», կըսե ժողովրդական առածը:

Անտարակույս՝ ավելի վտանգավոր է այն թշնամին, վոր թագնված է անհայտութեան մեջ, և կամ զարմանալի բախտավորութեամբ մը կվայելի իր զոհերու համակրանքն ու... հովանավորութիւնը:

Յերկրորդ՝ ամեն տեսակ մոլությունները իրար շողկապված են արյունակցական կապերով. և նա՝ ով կամքի ուժ կ'ունենա հաղթել անոնցմէ մեկն ու մեկին՝ նա անպայման կարող կլինի հաղթել և բոլորին:

Իսկ թե մոլություններ կան՝ վորոնց առջև պետք է խոնարհվել անմոռնչ, և ուրիշ տեսակներ՝ վորոնց դեմ պետք է քաջաբար նակատել, յես այդ չեմ գիտեր... Գիտցածս՝ յեթե 50 ոտբլիի գողութիւնը հանցանք է և անվայելուչ բան, 5 ոտբլիի գողութիւնը չի կընար քաջաւերութեան արժանի և խիստ վայելուչ գործ մը համարվել:

Ահա, սիրելի ընթերցող, ոգտակար դառնալու փափագն մղված՝ կջանամ ամբողջովին դիմակադերծ

ընել կպչուն պատուհար: Պատուհաս մը՝ վորուն դեմ պայքարելու համար զրահավոր, թնդանոթ և գնդացի գործածելու պետք չկա: Բավական է մերկացնել զինքը գիտական բացատրութիւններով, իրենց կամքի վրա հավատ չունեցողներուն կորով ներշնչել և վերեն վար իջնող, կամ վարեն վեր բարձրացող բարի որինակով՝ ջախջախել հասարակաց թշնամին:

Յեթե ընթերցողը կգտնե, վոր իրավացի յեմ՝ թող նետե պապիրոսը յուր վոտներուն տակ և կանգնի անոր վրա յուր հասակի ամբողջ բարձրութեամբ: Հակառակ պարագային՝ իրավունք կուտամ իրեն ճեղքել գրվածքս*) և անդին շարտել**) և իրարու վրա այնքան ծխել, մինչև վոր ճանճերը ուշաթափ վար թափեն առաստաղեն և ներքին գործարանները միահամոռ գործադուլ հայտարարեն:

Ուրիշ առակ մըն ալ լսեցեք:

Մարդ մը, անգիտակցաբար՝ ինքնասպանութիւն գործելու վրա յեր, բարեկամ մը, գիտակցաբար բռնեց անոր ձեռներեն, քարկոծել զայն, թե վոչ...

ՀԱՅԿ Տ. Ս. ՏԵՎԿԱՆՅԱՆ

*) Այդպես բան չընել...

**) Գրասեղանին վրա...

ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂԱՆ

Սենյակը ասպատակող ծուխին մեջն գլուխ մը կբարձրանար: Այդ հազար և մեկ փորձանքներ համրող գլուխը 50 տարիներն ի վեր՝ Հայրապետ աղային կպատկաներ: Գլուխ մը, վոր յեթե չարամտորեն դդումներու մեջ խառնեյին, իսկույն աչքի կ'իյնար իր հասունությամբ, յուր ծխախոտի որիհնտացիան ընդունող դեղնավուն բեթերով և հայկական քթով:

Հայրապետ աղան այն մյուս աղաներեն անով կտարբերվեր, վոր յուր վոտնամաններեն զատ՝ ուրիշ կալվածքներ չուներ. ինչպես նաև տարբեր մշակներ՝ բացի յուր զույգ ձեռներեն:

Հայրապետ աղային վոտները Փոքր-Ասիայեն յեկած պետք եր լինեյին և շատ ել արժեքավոր, վորովհետև նա սովոր եր ծալապատիկ նստելով՝ զանոնք յուր տակը թաղցնել:

Նա այժմս ալ, միևնույն դիրքով բաղմոցին վրա նստած, կռնակը բարձին՝ կծխեր շարունակ, կարծես անով վանել կջանար այն անհանգստությունը, վոր իջած եր անոր սրտին: Այո, նա այդ որը բավականն ավելի շփոթված կթվեր: Կարծես կնախդգար, վոր այդ որը զարմանալի դեպք մը պիտի պատահեր: Հանկարծակիի չգալու համար՝ անհրաժեշտ եր նախապատրաստվել, և Հայրապետ աղան իսկույն գործի անցավ:

Նախ՝ սեղանը առաջ քաշելով՝ կպցուց յուր ծննկներուն՝ «միությունը ուժ է» կրկնելով: Ապա՝ բերդի նմանող վիթխարի ծխատուփը անոր վրա դրավ: Անոր կողքերուն յերկու հավատարիմ պահակներ կանգնեցուց, — ծխաքարն ու չիբուխը: Լուցկիի տուփն ալ պատրաստ վիճակի մեջ դրավ և իբրև քաջ զորավար՝ սկսավ ստուգել զլանակ-պատրոններու քանակը, վոլորեց հնաձևության և նորաձևության մեջ ճոճվող խանձված բեխերը և... նա՛ այժմս պատրաստ եր դիմանալ շարաթվա մը խիստ պաշարման:

Ըսենք՝ վտանգ չսպառնացող որերուն ալ, առավոտ զարթնելուն պես՝ Հ. աղայի առաջին մտահոգությունը կլիներ, ամենն առաջ ապահովել զինքն ծխախոտով, ապա հոգալ ապրուստ-կապուստի նման յերկրորդական, յերրորդական հարցերու մասին: Զնայելով վոր՝ յուր իսկ խոսքով, «ամենամեծ ապշությունը գործելն», այսինքն ամուսնանալն հետո՝ խաբան ու բալան, յուր սուենկի պես բուսնող փոքրիկներու հետ գաղտնի դաշնագիր մը կնքած, պարտիզանական հարձակումներով կհանելին յուր հոգին... իսկ կարիքն ու նեղությունը այնքան պինդ բռներ անոր կոկորդեն, վոր նա ստիպվեր եր գործել անբեկալայելից — ծախել յուր արծաթն հիանալի ծխատուփը, վորով նա ժամանակին այնքան յերջանկորեն պարծեցեր եր յուր զոքանչին և ընկերներուն առջև: Ծխատուփ՝ վորուն զլանակները այնքան քաղցր եյին և այնչափ համեղ... Նա շատ ու շատ կերուստներու հետ հաշտվեր եր, նույն իսկ յուր վոտքի մատներու բացակայության, բայց յուր ծխատուփի կորուստին հետ՝ ամենե՛րին:

Ի հաստատություն՝ թույլ տվեք ինձ բերել քանի մը անցյալ-կատարյալ ապացույց-որինակներ:

I

Մեղրամիսը նոր է սկսեր: Հարսին ոժիտը կբացվի: Հ. աղան բարկացած և վիրավոր՝ կհրամայե իր կնոջ, «անմիջապես հոր տունը վերադառնալ»:

Նորահարսը կհեկեկա և... կ'ուշաթափվի:

Բարեկամները սաստիկ կզայրանան...

— Ինչո՞ւ այս բոլորը:

Զարհուրելի ան փափկ ան կատու թյամբ՝ հարսի ոժիտին մեջ հինգ քիլո ծխախոտ դրված չլինելուն համար...:

II

Որ մը՝ քիլո մը ընտիր ծխախոտ կկորսվի տնեն: Փոքրիկներու ատամները կփշրվին, մատամին ալ անմեղ քիթը...:

Այսոր յերկինքը սաստիկ կ'որոտա և շանթեր կարձակե:— Պատճառը:— Սո՛ւս կացեք, անպայման դըժբախտություն մը պատահած պետք է լինի Հ. աղայի ծխախոտին հետ, և կամ... լուցկին ժամանակին վրա հասած:

III

— Հ. աղա, գլուխս կցավի, կոկորդս ալ հետը, ի՞նչ ընեմ:

— Պառկիր ծխախոտով լեցուն բարձի մը վրա...

— Զոքանչիս ալ՝ աչքերը կցավի:

— Ծծախոտաշուր կաթեցուր:

— Այդ խո քոռացավ...

— Ընդհակառակը ավելի կպայծառանա:

Յեթե Հ. աղան բժշկ դառնար՝ անպայման յուր բոլոր հիվանդները ծխախոտով պիտի բժշկէր: Հարբուխ ունեցողներուն բուռնութի պիտի առաջարկէր: Արյուն կտրելու և վերք չորացնելու համար՝ ծխախոտի մոխիր: Ատամնացավի՝ պապիրոսի ծուխ: Փորացավի՝ ծխախոտակոմպրես: Ռեվմատիզմին՝ մասսաժ, ծխախոտի և սպիրտի խառնուրդով և այլն:

IV

- Այսօր մտածմունքը կսպաննէ ինձի, — հարցին՝
- Ծխիր, — կպատասխանէր:
- Դրամ չունիմ, պարտատերերը հոգիս կհանեն:
- Ծխիր հոգիս, և դարձյալ ծխիր:
- Անոթի մեռնող մարդուն ծուխն ի՞նչ կրնա ընել:
- Դուն չարաչար կսխալվես, ծուխն ե, վոր վերջի վերջո պիտի փրկէ մարդկությունը...

Ինչպէս կտեսնեք՝ յեթե ծխախոտը ծառի մը վրա բուսներ, Հայրապետ աղան պիտի պարտավորեցներ բոլորին, բժշկելու համար այդ ծառին կատարը բարձրանալ:

Քանի դեռ աշխարհս խաղաղ եր և հին հասկացողությունները հանգիստ իրենց տեղը թխսած կմնային, Հ. աղան գիշերները աղոթած պահուն՝ սովոր եր մըրմը:

«Ամենատուրը յերրորդություն,
Տուր աշխարհիս խաղաղություն,
Ծխախոտի... առատություն»:

Բայց, յերբ վոր համաշխարհային պատերազմը ծագեցավ և ուսմը մը յեկավ տանել յուր վոտներու յերեք

մատները, նա աղոթելը մոռցավ... բայց ընավ չմոռցավ ծխել՝ անոթի փորանց, ծխել՝ կուշտ փորանց, ծխել՝ տխրության ժամերուն, ծխել՝ ուրախության բոպենբուն, ծխել՝ քալած, նստած, նույնիսկ պառկած պահուն:

Չափազանցությունը բաժնէ չեմ լինիր՝ յեթե ըսեմ, թե Հ. աղան կսնաներ բացառապէս՝ ծխախոտով և ցամաք հաց ու լոբիով, առանց գիտնալու՝ թե այդպիսի խառնուրդը մը ստացված անուշդին մեջ վիտամին*) կգտնվի, թե վոչ:

Սառցիկ ընթերցանք Հ. աղան՝ յուր բարեկամներու աչքեն բոլորովին ընկած եր, մարդ կողոպտելու շնորհքն զուրկ ըլլալուն համար... Անոր սիրտը անսահմանորեն բարի յեր: Նա կփափագեր, վոր ամբողջ մարդիկ բախտավոր լինին: Լավ ուտեն և ծխեն, Լավ խմեն ու ծխեն, լավ հագնեն և ծխեն, և ընավ ան չքաշեն... ծխախոտի համար:

Բայց նա կմոռնար, վոր վոչ միայն բախտավորությունը՝ այլ և ծխախոտն անգամ, ինքն յուր վոտըով չի գար. գայն ստանալու համար՝ յերբալ յեկ բերել ե հաւրկալու: Այդ մասին մտածելն անգամ ավելորդ կհամարեր: Նա զգացումի մարդ եր և վոչ դատողության: Նա ալ, կարգ մը ազնիւ մարդկանց նման, կփափագեր, վոր պառկած պահուն, գլանակը վար դնելուն պես՝ արմավենին մեղմիւ խոնարհեր և քաղցրիկ արմավը զգուշութեամբ տեղավորեր իր շնորհալի բերնին մեջ: (Ականջը լսուի...):

Ահա ձեզ տարբեր դրվագ մըն ալ:
Հ. աղան գեղեցիկ քույր մը կունենա:

*) Մենքի անդարար մասի քիմիական անունը

Խնամախոսները կուզան և կխնդրեն անոր և՛ ձեռքը և՛ վոտը շատ շնորհալի յերիտասարդի մը համար:

— Փեսացուն ի՞նչով կզբաղվի:

— Դրագրությամբ:

— Վոչինչ՝ գրելն ու կարդալը յես ալ կսիրեմ, բայց վերնատունը դատարկ չեմ:

— Ամենևին:

— Դրամ ունի՞:

— Սրտիդ ուզածին չափ...

— Շատ լավ, խմել գիտեմ:

— Շատ քիչ, յերբեմն ճաշին:

— Բարի, դիտե՞ ծխել:

— Վճի:

— Կորսվեցեք ուրեմն, յես այդպես ապուշ և անշնորհ մարդու քույր տվող չեմ:

Խաղաղ գիշեր մըն էր:

Հ. աղայի կեսը (ամուսինը) փոքրիկներ և կիսափոքրիկները կքնանային արդեն կապույտ ծուխի մը խորհրդավոր շղարշին տակ: Բայց անոնց քունն ալ այնքան հանգիստ չեր. վճի այն պատճառով անշուշտ, վոր անոնք ալ բանի մը կապասեյին. այլ այն պատճառով, վոր հետզհետե թանձրացող ծուխը, մղձավանջի մը պես՝ չոքեր եր անոնց քնքուշ կուրծքերու վրա և կկեղեքեր անոնց թոքն ու շիկերը:

Ժամանակ է, վոր քիչ թողունք Հ. աղային հոգեգմայլ ճախրել ծուխի ամպերուն մեջ, կամ սրտաբեկվի՞լ յուր սիրելի ծխատուսին կորուստը վերհիշելով: Կամ՝ առժամանակ մը զբաղվի յուր մադրասե հագով: Թողունք՝ վորքան վոր կ'ուզե, ինչա ու կանգնի յուր

շարժված ուղեղին մեջ տատանվող և ընկնող հակադիր զգացում և գաղափարներու շփոթության մեջ: Թող մեկին զուխը կոխե, ճգմե մյուսին պոչը, և մենք քոփաթի սենյակը մտնենք, հարցնելու յերիտասարդ ուսանող Լևոնի վորպիսությունը, վորը գրասեղանի մը առջևը նստած՝ կճգներ յուր անպաճույճ մենարանին մեջ, դասագիրք և տետրակներու մեջ կորած:

Նա՛ այդ շնորհալի ուսանողը, մեկ ձեռքով յուր խոհուն ճակատն եր բռներ, իսկ մյուսովը կջանար յետ մղել այն անամոթ ծուխը, վոր յուր և Հ. աղայի սենյակի մեջտեղը ընկնող դռան արանքներեն ներս սողոսկելով՝ անպատկառորեն յուր թոքերուն մեջ կխուժեր, առանց անոր դռները ծեծելու և հարցնելու... «Կարելի՞ յե»: Պարագա մը՝ վոր սաստիկ կշղայնացներ մաքուր ողի սիրահար ուսանողին:

Քանի անգամներ խնդրած եր Հ. աղային չափավոր լինել, բայց անողուտ: Քանի անգամներ պարզեատրված եր հարբուխով, չար ձմրան՝ սենյակի դուռն ու պատուհանները միասին բաց թողնել պարտավորվելուն համար:

Յեթե ծուխը քիչ թուլանար՝ վրա կհասներ Հ. աղայի դրդեցնող հազը և անհնարին կդարձներ աշխատանքի շարունակությունը: Նա մատնված եր անյելանելի դրության, և յեթե ինքը բարեկեցիկ չլիներ, և Հ. աղայի կնոջ մայրական հոգատարությունը մեջտեղ չիյնար՝ յերկու հարևանները շատ վաղուց պատռած կլինեյին իրարու գլուխները:

Այնուամենայնիվ՝ Լևոնը այդ որ սովորականն ալիելի զվարթ եր: Նա գրքույկ մը գտեր եր, և ի նկատի ունենալով Հ. աղայի ընթերցասիրությունը՝ վերջին

փորձը կընեն, գոնե այդ գրքույկով ազդել անոր վրա: Նա արդեն ծրարեր եր զայն և կպատրաստվեր ներս շարտել՝ Հ. աղային հազը վերադառնալուն պես:

Հազը չուշացավ հայտնագործվել: Լևոնը վեր թռչելով տեղեն, զգուշ Հ. աղայի դռան մոտեցավ և բաց պատուհանին հաջողությամբ ներս շարտեց գրքույկը, վոր անավոր ճայթյունով մը տապալվեցավ սենյակին ճիշտ մեջտեղը:

Ավելորդ և ըսել, թե խորասուզված Հ. աղան գուհաթափ՝ կես մեթր վեր թռավ նստած տեղեն, խորտակելով յուր բոլոր ամբողջությունները... և դողացող սրունքներով արշավեց տապալվող ծրարին վրա: Իսկ անոր պարունակութունը...: Հ. աղան զայն ստուգելի առաջ՝ հարկ տեսավ քիչ մը խորհրդածել. սրտի անհանգիստ շարժումներն ալ միևնույնը կթելադրեյին:

«Սիրաբույր նամակներու տրցածի մը արդյոք, (բայց յես սիրահար չունիս.) իսկ չե՞ր կարող պատահել, վոր... կապոց մը թղթադրամ հայտնվեր հանկարծ»:

Այս հրաշալի գյուտը այնքան վողկորեց Հ. աղային, վոր նա խելագար՝ ծրարը հափշտակել և շապիկը պատռել մեկ ըրավ: Կարծես կուժ մը սառ ջուր լեցնեյին խեղձին վրա, վորովհետև ծրարի մեջն գլուխ դուրս հանեց գրքույկ մը «Շփացած աշխարհակալ» վերնագրով: Շփացած բառը անոր անձանոթ չէր, վորովհետև յուր մեծ վորդին հրաշալիորեն շփացած, այսինքն շատ յերես առած եր:

Հանելուկը լուծված եր: Այդ՝ յուր դրացի ուսանող Լևոնի սարքած խաղը կլիներ անպայման: Ինչո՞ւ գարմանալ, չե՞ վոր հոգույն սրբո վկայությամբ՝ այդ որը արտակարգ բան մը պիտի պատահեր, և Հ. աղան իս-

կույն հիշեց նախորդ գիշերվա յերազը յուր ծխատուփը փախցնող տարրերնակ թռչունով. հիշեց նույնպես Լևոնի սպառնալիքը և գլխի ընկավ:

«Դեհ... քանի վոր քունս ալ ուշ կուգա՝ ոգովինք առիթն, գուցե մեջ բան մը գտնենք: Լևոնը թեև ինձի վախցուց՝ բայց կարելի չե անոր չներել...», յեղրափակելով՝ սիգարը վառեց, վրիպող արծվի մը նման հավաքեց յուր փեշերը և ծալապատիկ նստելով՝ սկսավ կարդալ լարված ուշադրությամբ:

43200-63

ԱՇԽԱՐՀԱԾԱՎԱԼ ՄՈՒՆԹԹՈՒՆ ՄԸ, ՎՈՐ ԱՆՈՐԻՆԱԿ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆՈՒԹԹՈՒՆ ՄԸ ԿԸ ՎԱՅԵԼԵ ՅԵՐԿՈՏԱ-
ՆԻՆԵՐՈՒ ՄԵՋ:

«Անշուշտ քաջ և սիրելի յե այն մարդը,
վոր պատենշին այս կողմը կանգնած՝
որհասական կռիվ կմղե հին աշխարհին
դեմ, բայց և պակաս քաջ չե այն կըտ-
րե՞նք՝ վոր հին մոլություն մը կգլորե
յուր վոտներուն տակ»:

Տ. Հ.

«Արդ՛ք, թշնամիներս ավելի բազմաթիվ են, թե
բուրժուական դիպլոմատիայի գործած վոնիքները»,
ահա այսպես մտածումը մը, առավոտ վաղ-վաղ բռնեց
ոճիքես:

Թե յես վատ մարդ չեմ՝ թե ճանճի մը քր՛ց ըրած
չունիմ, թե հյուսվածքիս մեջ «հավելյալ արժեք»-ով
կառուցված բշիջ մ'անգամ չկա, հայտնի և բոլորին:
Այ ուրկե՞ և ի՞նչ յեղանակով վաստկեցա թշնամիներու
այն ահեղի, միլիարդանոց բանակը՝ վոր ամեն բոլակ
կազմ ու պատրաստ ե դժոխային խարույկներ վառել,
վրան անմեղ քիթ մը խորովելու համար:

Ինչհու գարմացած յերեսս կնայիք, ով անհավատներ:

Անպատճառ յերգում պետք ե ուտել, որինակ՝ հայր
Պղոտոնի¹⁾ կամ վորդի Չեմբերլենի գլուխներով,

¹⁾ Դժոխքի չաստված:

վորպեսզի հավատաք ըսածներուս ճշմարտության: Ինչ
լավ, վոր վնչ միայն ազգերու Լիգային անդամ չեմ,
այլ անոր դավադիր դռներու ճամբան անգամ չգիտեմ,
ապա թե վոչ՝ ով հավատ պիտի ընծայեր խոսքերուս...:

Միթե հայտնի չե ձեզ, քե ամեն անոնք՝ վորոնք
ծխախոտի գլանակ մը կը սնկեն իրենց բերաններու մեջ,
իմ ամենամեծ բեռամիներն են. վորոնք՝ ուր ալ գտնը-
վիմ, գլուխս կ'ողակեն իրենց խեղդող դադ-ծուխով և
հայրս կ'անիծեն:

Ջարմանալին՝ այս արկածյալ քթովս մեկ քիլոմետր
հեռավորութենեն իսկ այդ դժոխային ծուխի բուլբուլ
առնելս ե:

Վորքան բախտավոր պիտի դառնայի, յեթե հնա-
րավորություն ունենայի քիթս տուն թողնելով դուրս
գալ, վորովհետե այն ատեն վոչ միայն թշնամիներուս
ներկայությունը սոսկում չպիտի ազդեր ինձի, այլ և
հավանաբար՝ ազատվելի այն հաճախակի հրաբխային
բռնկումներեն՝ վորոնք այնքան սովորական են պատ-
կառելի քթիս համար:

Բարեբախտաբար՝ յես չեմ գիտեր, թե աղնվազարմ
ծխախոտի շնչառութենեն ողի քանի՞ յերրորդ մասը
կապականվի:

Տարին վորքան հրդեհ և պայթումներ կ'առաջանան
ծխելն:

Քանի՞ ծխամորճ և գլանակներ կվարակվին վենե-
րախտով և քանի՞ անմեղ շրթունքներ վարակելու պատ-
ճառ կդառնան...

Յեվ... Քանի՞ հարյուր հազար բանվորներ կկազմա-
լուծվին ծխախոտի փոշիին մեջ պարող թույնեն՝ վո-
րուն քիմիագետները նիկոտին անուն կուտան:

Բայց դժբախտաբար գիտեմ, վոր այդ նիկոտին կոչված թույնեն՝ վեց կաթիլ կբավե փիղ մը շուռ տալու համար: Ձեք հավատար:

Անցյալները՝ Նեղոս գետը ափ կնետե յերիտասարդ կոկորդիլոսի մը դիակ: Կուղեյիք իմանալ աղոր պատճառը:

Այդ կոկորդիլոսը մարդ մը կկլկ. այդ մարդը գըրպան մը կ'ունենա, այդ գըրպանը հղի կլինի 30 տարեկան ծխամորճով մը, վոր յուր յերկար աղիքի նմանող ստամոքսին մեջ կկրե 20 կաթիլ խտացած նիկոտին....

Յեթի դարմանալի հրաշքով մը՝ աշխարհը բարեհաճեր յուր իշխանութունը գոնե քանի մը ողորդ տրամադրութեանս տակը դնել, գիտե՞ք, թե ի՞նչ պիտի ընեյի:

Հը՛... անպայման պիտի խիղախեյի և փրկարար շեղում մը կատարելով, նախ պիտի նետվեյի այս վոտներու առջևը կարող ողի տիկերու և գինիի տակառներու վրա և կուռփներովս ջարդ ու փշուր պիտի ընեյի զանոնք, հոգ չե թե՛ նոր ջրհեղեղ մը սպառնար աշխարհին...

Ապա բուն նյութիս վերադառնալով՝ խանդավառությամբ կրակ պիտի ցայի ծխախոտի բոլոր տեսքեր... Հոգ չե, թե թոքերու բժիշկներեն շատերը անգործութենեն անձնասպանութուն գործեյին, և աշխարհիս տերերը «արտակայութեան իրավունքը» վոտքի տակ տալով՝ կախեյին ինձի քթես, իրենց պատճառած ֆլաաներու համար:

Յես կախադանիս վրայեն ամբողջ ուժովս պիտի ճչայի,

«Մեղք չե՞ աշխատող ձեռներուն կոշկոռել՝ թոքեր կրծոտող, ֆլասակար և վոտից ցզուլեռ Բեհեմոթի մը տիրապետութեան սահմանները ընդարձակելու համար: Մինչ անդին՝ ցորենն, բրինձն ու բամբակը հողի համար՝ իրարու գլուխը կջարդեն:

Գիտե՛մ, տնտեսավարները պիտի խոժոռեն իրենց դեմքը, և ծխողները Լիկի դատաստան պահանջեն: Թող պահանջեն, նահանջող չկա: Միայն թե՛ այդ «ստանայի բուրվառ» նետող, իրենց թոքերը սև ներկող ջնտրմենները թող բարի լինին հրեղեն լեզվով բացատրել մոլորվածիս, թե՛

Ի՞նչն կստիպե իրենց անպայման ծխել՝ դեռ չստուգած, թե մեր հարգմեծար նախապապ—կապիկն ալ կծխեր արդյոք: Թե՛

Ինձի անծանոթ ի՞նչ գերբնական, սիրելի և ոգտակար բան մը կա այդ նզովից արմատ խոտաբույսին մեջ, վոր մարդկանց մեծագույն մասը, այնքան համառութեամբ և նվիրված յերկյուղածութեամբ՝ իրենց հպարտ գլուխները անոր վոտներուն տակ կդնեն....

Գուցե յես ճաշակ չունիմ, չեմ գիտեր իմ բերնի համը, խնդրեմ, բացատրեցեք և հավատքի բերեք հերձվածողիս:

Շատ եմ զարմացած և դեռ կշարունակեմ զարմանալ այս տերտերներու խելքին: Միթե նորապսակներն ալիլի ամուր կապով իրարու կապելու համար նպատակահարմար չեք լինել, փոխանակ պատուիդ լաթով մը անոնց յերջանիկ գլուխները իրարու միացնելու՝ միացնեյին զանոնք հաստ ու յերկար պապլիքոսով մը:

Այն ատեն գեր թնդանութն անգամ՝ անզոր պիտի գտնվեր զանոնք իրարմե բաժանելու....

Ը Ն Կ Ե Ր Վ Ռ Ա Մ Ը

Յես մեղավորս՝ Վռամ անուշով ընկեր մը ունեյի՝
Նա ալ ինձ պես, յեթե չամչնար՝ փողոց պիտի
յեկներ, ճակտի վրա իսկ խոշոր տառերով գրած,
«Կենդրովի չծխել»:

Ընկեր Վռամս, վոր ժամանակով սովոր եր հաճա-
խակի բռնկվել հայրենասիրական նուպաներով, յուր
ծանոթներու մեջ, յուրատեսակ հեղափոխական պրո-
պագանդ մղած միջոցին, յերբ տեսներ, վոր անոնք
կծխեն՝ իսկույն առիթեն ոգավելով,

— Դուն՝ վոր կփափագես հեղափոխական դառնալ,
հեղափոխականի վայել կամփի ուժ ունիս արդյոք:

— «Այո», պատասխանն ընդունելուն պես՝

— Դեհ, շուտով վար նետիր ուրեմն բերնիդ գլա-
նակը և ծխատուփդ փշրեր վոտներուդ տակ...

Անշուշտ՝ անոնցմե վոմանք հանկարծակիի գալին
կամ ամոթեն կնետեյին, բայց մեծագույն մասը պա-
շտապելն,

«Կարելի չե՞ գլանակս ավարտեմ և ապա...» բնորոշ
պատասխանը կուտային:

Ինձ կթվի, թե մարդուս կամքը հրաշալի գործիք
մըն ե, վոր ժայռերն իսկ կծակե, բայց ծխախոտին
դպչելուն պես՝ կփռվի... Ինչ ցավալի բեկումն:

Ականջը խոսի մեր պատանի, յերիտասարդներուն,
վորոնք ապագան իրենց յերկաթե ուսերուն վրա
առած՝ պիտի տանեն և անվստահ իր տեղը հասցնեն:

Կ Ո Չ

Ո՛վ պատանի, յերիտասարդներ, բարեկամաբար ձեր
ականջներուն կմոտենամ. մեծերեն ալ հույս չկամ¹⁾

Յեթե պատերազմական գործողություններու հետե-
վանքով և կամ «շարունակելի» սիրահարություններու
պատճառով ձեր ականջներեն դեպի ուղեղ ձգվող ճա-
նապարհը քանդված չե՝ բարի յեղեք, ըսածներս ամ-
բողջութեամբ հաղորդել ձեր վեհափառ ուղեղին, վորը
յեթե որ ցերեկով քնանալու սովորութիւն չունի,
անպայման պիտի հրամայե ձեր մկանուտ ձեռներուն
շարժվել, մի անգամ ընդմիջե՝ դուրս քոքափելու ձեռ
յերիտասարդ գրպաններու մեջ քանգացած ծխախոտի
փոշին. և բաց չթողնելու ձեր ոճիքը, մինչև վոր ազ-
նիվ խոսք չտաք, գոնե հարյուր քառի չծխել...

«Շատ դժվար ե» չպատասխանեք, ամոթ ե: Այդ
խոսքը այնքան կսազի յերիտասարդ շրթունքներուն՝
վորքան վոլորված բեխեր քսան տարու որիոր-
դի մը... Միթե արժանապատուութեան զգացումը
փտած թելով մը միայն կախ ե ընկեր ձեր կորովին:
Ձեմ ուզեր հավատալ, վորովհետև ձեր հասակակիցնե-
րեն շատերը քաջագործութեան հրաշալի որինակներ
յին ցույց տված:

Վստահ եմ, վոր դուք՝ ով վառվռուն հոգիներ, զայ-
րույթով վար պիտի նետեյիք պապիրոսը ձեր դեռածման
շրջանը չավարտած շրթներեն՝ յեթե գիտնայիք վոր՝

¹⁾ Թեև անոնց մեջ ալ կգտնվին իրոք մեծ մարդիկ՝ վորոնք
20—30 տարի ծխելի վերջ՝ հանկարծ կթողուն

I «Ծխողներու քաշը 20 տոկոս պակաս կ'ընեն». և այդ թեթևության համար, վոչ հանրակառքն և վոչ ալ շոգեկառքը կոպեկ մը զիջողություն չեն ընեն ձեզի...:

II Թե՛ «Ծխողներու հասակը 20 տոկոս կարճ կ'ընեն» վորպիսիները բազմության մեջ թաղված մնալով՝ յեթե չար այծի պէս ալ վեր-վեր թռչկոտեն, դարձյալ չափտի հաշիւներ տեսնել անցնող մեծ դեմքը, վորուն վրա կ'մեխվին բոլոր հիացած աչքեր...:

Իսկ յեթե այդպիսիները հանկարծ լըջորեն սիրահարվին իրենց կրկնակի բարձրություն ունեցող աղջկա մը վրա...:

III Ուլքեր են ասոնք, վորոնք հազիվ 12 տարու փոքրիկ մը շրջապատած՝ հանդիսավոր թափորով հառաջ կ'ընթանան. Յեվ ո՞վ է այն փոքրիկը, վոր հպարտ կեցվածքով մը կ'ծխէ և կ'ըսէ ինքնավստահ, թիկնապահներով շրջապատված արքայազնի մը պէս:

— Ո՛ր... նա փողոցի ինքնաբույս հերոսներն են, վորոնք սովոր յեն իրենց ձեռները սխալմամբ՝ միշտ ուրիշներու դրպանին մեջ խոթել, անոնց պարունակութիւնը ճշտելու, կամ... թեթևացնելու համար: Ավելորդ անգամ հաստատելով վիճակագրական այն ճշմարտութիւնը, թե՛ «մանկահասակ գողերն» հարյուրին ութսուն յերեքը ծխողներ են»:

IV Թե՛ յեթե կարգ մը մարդիկ սեղմեն՝ անմտութիւն կ'ծորա, իսկ յեթե «25 պապիրոս սեղմեն՝ կաթիլ մը նիկոտին» վորը կ'ըսեն, քաջաբողջ մարդ մը չենքով, շնորհքով սպաննելու համար:

Ըսել է թե՛ յեթե անվարժին մեկը հիմարութիւն գործէ իրարու վրա 25 պապիրոս ծխել, պիտի պարտավորվի, վերջին ծուխն ու շունչը միասին փչել: Որեն 40-50 պապիրոս ծխող հերոսներու ականջը թող խոսի:

Իսկ ո՞վ չգիտեր, թե ծխողները հաճախ՝ մեծ հակում մը կ'ցուցնեն դեպի վոգելից ընպելիները: (Ձե վոր հրդեհը մարել է հարկավոր...) Քայլափոխ մը կ'ըսէ Բագոսին գիրկը գլորվելու համար:

Իսկ այն պատանիները, վորոնք դատապարտելի փութկոտութեամբ, խիստ վատ տեսակի պրովակացայի յենթարկվելով՝ կ'սկսեն ծխել ուսանողի նստարաններու վրայն՝ ավելի լավ գործ մը ըրած պիտի ըլլան, յեթե հաստ ծառն մը հաստ թոկ մը կախն և կախվին անկէ, վոչ թե մարմնամարդութեան՝ այլ... հոգեմարդութեան համար: Վորովհետեւ այդպիսիներու համար, որն քանի մը անգամ արևու խավարումներ կ'պատահին. և յեթե հաղար «Ձագես» ալ վառվի՝ չափտի հաշիւովի վանել այն մառախուղը, վոր պապիրոսն կ'իջնէ «խառնելու ձեր թարմ ուղեղը, բթացնելու ձեր հիշողութիւնը, դարձնելու ձեզ անընդունակ, հիվանդկախ, դյուրաքրդիւ և նույն իսկ անքաղաքավարի»:

Չեմ գիտեր, թե դուք, յերբևիցէ մոլութիւն մը գետին զարկած եք, և վայելած հաղթանակի խելահեղ քաղցրութիւնը...:

Ահա ձեզ չափազանց բարի աշակերտ մը, վոր խիստ չար ապտակ մը կ'իջնէ իր ամենասիրելի ընկերոջ յերեսին, և կ'ալիցնէ «Այդպէս կ'սիրես զիս, անպիտան...» — պատճառը:

— Վորովհետեւ՝ այդ իր ութ որե ի վեր ծխել սկսող ընկերը, դասամիջոցին պապիրոս մը կ'հրամցնէ իրեն...:

Յեթե բոլոր աշակերտները այդ ձևով վարվին՝ ծխամոլութիւնը չափտի համարձակվեր տարածվել աշակերտներու մեջ, և այդ զգվելի օեկ ո՞ճը չափտի հանդգներ սողալ, նույն իսկ, գիտութեան տաճարն ի վեր:

Այնպես վոր, յեթե ձեր շարքերուն մեջ դառնալին այդպիսի մոլորվածներ՝ առանց ապտակներու ողնության դիմելու (չե՞ վոր քիչ բռնապետական է) նախ՝ ջանացե՛ք համոզել, ապա խստիվ հանդիմանեցե՛ք, յեթե այդ ալ չողներ՝ քաշ տվե՛ք զինքն և նստեցուցե՛ք կոշիկ ներկողի մը աթոռին վրա, վորովհետև ավելի լավ է անծանոթ կոշիկներ ներկել, քան ծանոթ, մատղաշ թոք ու սրտեր...:

Յեթե ծխելը ոգտակար բան մը լիներ՝ պիտեքնե-
րուն չե՛ր արգիլվե՛ր ծխելը և մեծն Լենին յուր գրասեն-
յակին ճակատը չե՛ր զարդարեր, իր կամքին պես կտրուկ
նախադասութեամբ մը, — «խստիվ կ'արգիլվի ծխելը»:

Այն հանգամանքը՝ վոր ծխախոտն կարճեր և և դեռ
կշարունակե կարճել, մեզ բոլորիս համար շատ թան-
գազին կյանքեր, պետք է սրե մեր ատելութունը
դեպի այդ անիծված ծուխը և վերջնականապես խզել
տա մեր դիվանագիտական հարաբերութունները այդ
բուժ դանակով մորթող դահճին հետ, վոր սովոր է
Ֆրիդկուլտուրայի մեկ տարվա շինածը քանդել քանի
մը ժամվա մեջ... տգեղացնելով մեր արտաքինը և
ներքինը փճացնելով:

Տալ ուրեմն այդ անպիտանին (ծխախոտ) արժանի
հակահարված և կրծել յեռանդազին «գիտության
զրանիտը»:

V

ԻՄ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՊԱՊԻՐՈՍԻՆ

Շատ լավ կհիշեմ:

Հազիվ յոթն տարու կայի, բայց արդեն վաղահա-
րույց սատանա մը սկսեր եր շարժել դեռ անկազմա-

կերպ, փոքրիկ ուղեղս և հրել զիս դեպի անծանոթ շա-
հատակություններ:

Այդ ժամանակներ Գրիստոսը՝ ըստ յուր բարի սո-
վորության, տարին անգամ մը, շատ կանոնավոր կեր-
պով կձներ, կմեռներ և... հարություն կ'առներ:

Յեւ վորովհետև լուսահոգի հայրս ինձ նման ան-
հավատ չե՛ր՝ հարության տոնը ջերմեռանդորեն կտո-
ներ, և շաբաթ մը առաջ՝ յեռանդազին պատրաստու-
թյուններ կտեսներ, ըստ արժանույն պատվելու շնոր-
հավորության յեկող բարեկամներուն. սեղանի վրա
շարելով այն ամեն բարիքներ, վորոնք կարող են ստա-
մոքսը խնդացնել և զայն կրողը խենթացնել...

Ավելորդ կհամարեմ նկարագրել հոս՝ կարմիր և
սպիտակ ծովերու, այսինքն գինիի և ողիի տակառ և
կարամներու մեջ առաջ յեկած մակընթացություննե-
րու, տեղատվություններու, փոթորիկներու և նավա-
բեկություններու մասին — որվա բերքի մասին, վորով-
հետև Բագոս արքայն կարող է բարկանալ և... պատիվ
պահանջել:

Ահա մեր գեղեցիկ հյուրանոց — սենյակի դռներն
նեքս մտան խուճք մը ընտիր բարեկամներ, բոլորն ալ
մաքուր հաղնված:

Մեծ յեղբայրս հյուրասիրեց զանոնք գինիով,
ողիով, կոֆեով և քաղցրավենիներով:

Իսկ հայրս իմ շնորհքն ալ ցույց տալու համար,
հրամայեց ինձի, սիգար հրամցնել հյուրերուն:

Խաբեսս համար՝ բոլորն ալ վերցուցին և միաբերան
սկսան ծխել այնպես վեհափառ կերպարանքով մը, վոր
յիս քիչ ֆուսց հիացմունքեա շոգիանայի:

Սատանան իսկույն ականջիս կպավ և՝

— Կտեսնե՞ս այս բախտավոր մարդիկ, և գիտե՞ս, թե վորքան հրաշալի բան է ծխելը: Ձե՞ս ուզեր արդյոք, դուն ալ մարդ դառնալ:

Առաջարկն շատ հրապուրիչ թվեցավ ինձի, և յես վճռեցի անսլացման մարդ դառնալ: Բայց այդ վճիռը ընդունելես առաջ՝ փորձիկ առարկություն մը դրի մենտորիս առջև:

— Ձե՞ վոր անոնք բեխեր ունին, մինչ յես...

— Գձ յեղիւր, դուն ալ շուտով կ'ունենաս—պատասխանը սրտապնդեց ինձի, և յես սրտատրոփ սենյակի պարպկելուն կսպասեյի, մեծ մտադրությունս ի կատար ածելու համար: Յեւ ի՞նչ յերջանկություն, բարեկամները հայրս ու յեղբայրս հետերնին առած՝ այցելության գացին:

Սենյակը բոլորովին դատարկ եր... և յես իշխանական քայլվածքով մը մոտեցա սեղանին, վորուն վրա պլանակները հոգնած ուղղմիկներու նման, իրարու վրա ընկած՝ կքնանայէն կարծես:

Յես անոնցմէ մին դարթեցնելու վրա եյի՝ յերբ խիղճս դեմս առավ և հանդիմանական շեշտով մը՝

— Այդ ի՞նչ կ'ընես... ըսավ:

— Ի՞նչ պիտի ընեմ, հատ մը պիտի վերցնեմ, ըսի:

— Վերցնելս վորն է, գողանամ չըսե՞ս...

Կարծես սրտիս մեջ սուր մը խրեյին: Սատանան բոթեց ինձի և ըսել տվավ:

— Միթե յես իրավունք չունիմ վերցնելու հորս ապրանքը, և...

— Բայց հայրդ հոս չէ, ի՞նչ ավագակ:

Սատանան բարկացավ խզիւ վրա և հրամայեց ինձի ապտակ մը դարնել անոր յերեսներուն:

Յես ինքզինքս կորսնցուցած լինելով՝ մեքենայաբար կատարեցի անոր հրամանը և պապիրոս ու լուցկին հափշտակել և ճառագայթարձակ տանիքը թռչելս մեկ ըրի. (Չմոռնամ ըսել, վոր մեր տանիքները հարթ եյին). և վառ հետաքրքրությամբ ու կրակված յեռանդով լուցկին քաշելս և հասակես վոչ այնքան կարճ սիգարս վառել և ամենայն անպզուլությամբ՝ ծուխը ուժգնորեն ներս քաշելս մեկ ըրի... և ինչ վոր ինձի պատահեցավ՝ թող արյուն խմորիս չհանդիպի:

Վառա բերդը, այդ գեղեցիկ հսկան, վոր հեգնական հայացքով գաճաճիս հերոսությունը կդիտեր՝ բուքիս պես շուռ յեկավ վրաս... Այն պայծառորեն շողացող դարնանային արեւը խավարեցավ աչքերուս... Բերանս այնպես մը դառնացավ ու կակծեց, վոր կարծես ասի մը պղպեղ ու խինին միասին բերանս լեցնեյին, լեզուս քաղվեց և փայտի մը պես տնկվեցավ կապ ընկած բերնիս մեջ: Սիրտս խառնել սկսավ: Թոքերս պատառ-պատառ ընող յթոմոթիք հագնեց քիչ մնաց խեղդվիյի: Ամբողջ ուժովս ճշալ և ողնություն կանչել կ'ուզեյի, բայց շունչս կապված եր և բարի մեկը չկար, վոր զայն արձակեր: Ուռած, կարմրած աչքերս հեղեղի նման արցունքներ կհոսեյին: Կուրծքս բռնած խելագար թռչեցներ կկատարեյի: Գլուխս հողմապացի մը պես կղաւնար: Վճ դարհուրելի վարկյաններ...:

Թի յերբ և ի՞նչպես անդին եմ շարտեր լուցկին ու պապիրոսը, յիս այդ չեմ հիշեր. միայն այսքանը կհիշեմ, վոր անոնք յերդիքի ծակեն գացեր և ընկեր եյին մեր մառանը և... (մնացյալը քիչ հետո):

Դեռ մեծ բախտավորութիւն պետք է համարել, վոր այդ սարսափելի շփոթութեան մեջ յես ալ գլորվելով վար չընկա յերդիքի ծակեն ներս, վոր բերանը անճոռնի կերպով յերկնքին չուած՝ կհայհոյեմ, թե կ'աղթեր ինձ նման մեղավորներու հոգու փրկութեան համար... մեղավորի՝ վորու պատիժը դեռ ավարտած չէր, վորովհետեւ չանցած հինգ բալե, ծծումբի կծու հոտ մը, խանձվածահոտի մը հետ խառն սկսավ բռնել չորս դին, և մեր յերդիքն սկսավ մուխ և բոց շնչել, կարծես նոր Վահագն մը պիտի ծներ։ Ով չարագետ պատահար... և դիտեք բանը ինչպես գլուխ յեկավ։

Մոտ կես դար առաջ՝ մեր մայրիկները իրենց նախապատմական թռնտիւնները կվառնէին գլուխները ծծմբազոծ, արշնաչափ յերկար ու չոր ցողուններով (կանեփի) և այդ ցողունները խուրձեր կապելով կկախէին մառանի պատեն, վորոնց ներքեւ թիկնապահ կկանգնեցնէին դավուրմայի, թթվի և այլն կարասներ։ Իսկ վերեն ալ իբրեւ քաղաքական հանցավորներ կկախէին չորացած համեմներ, կտավե տոպրակներու մեջ շարած։ Յեւ ինձ առաջնորդող սատանան՝ վար նետած լուցկի և պապիրոսի ձեռներէն, թե վտտներէն բռնած՝ կտանե և կնետե ծանոթ ցողուններու, հորս բնավորութեան պես դուրաբորբոք խուրցին մեջ, վոր ծծումբի ոժանդակութեամբ ըրպեպես կըռնկեցնէ ամբողջ խուրցը, խանձելով տոպրակները իրենց պարուհակութեամբ։

Դեռ ականջս կծակեն խեղճ մորս աղեպատառ ճիւղերը, գունաթափ դեմքը՝ հապա... Իսկ յես դեռ հորս մարմնացած բարկութիւնը վրաս չ'իջած՝ հալիս հասեր եյի արդեն։

Բարեբախտաբար գլխիս պես դատարկ ալյուրամբարը քեն ընելով քիչ հեռուն եր կծկված, ապա թե վոչ՝ ամբողջ տունը հրո ճարակ պիտի դառնար։

Վհ, վորքան թանգ նստեց վըաս սատանային պարգեւած պապիրոսը. և յեթե ազնիվ մայրս չլիներ...

Միթե մառդ դառնալը այսքան դժվար բան է յեղեր։

Այդ որեն այսոր՝ պապիրոս տեսնելուս, սոսկում մը կուգա վրաս։ Որհնված սոսկում մը, վորմե բռնվելը անհրաժեշտ է և փրկարար վոչ միայն 7—10 տարու անբխ՝ այլ 10—80 տարիներու մեջ ճոճվող բեխավոր յերախաններուն։

VI

Փ Ո Ր Ձ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

Բաց ողի մեջ ենք։

Քովս նստողը կծխե խորին ջերմեռանդութեամբ։ Հարյուր տարվա սովածի նման ագահութեամբ կուլ կուտա կապույտ ծուխը, վոր անոր մրոտված թոքերուն մեջ նազանքով շրջապտոյտ մը ընելե, անոր «կողմն աշխարհիներ»ը որհնելե և շփոթված սրտի գլխուն հոգեցունց «պահպանիչ» մը կարդալե վերջ՝ կվերադառնա անոր յերջանիկ քիթ ծխնելույդին և հոն մտերմական թավալումներ կատարելե վերջ՝ պնչախոռոչներէն դուրս կժայթքե ցնծագին։ (Յուր պատմական պրոցեսն ավարտած...)։

Պարզ է, վոր բարեկամս կպատկանի կատաղի ծխողներու կաթեգորիային, վորոնց ատուղանի սրբազան կրակը մարելուն պես՝ կմարի և անոր հոգու կրակը...

Բայց դուք այս ծուխին նայեցեք, ուղղակի վրաս կքալե, կարծես սատանա մը կ'առաջնորդե զինքն, կարծես ծուխ քաշող մաքնիս մը լինիմ:

Աջնն ձախ կ'անցնեմ, ծուխն ալ կ'ծախանա: Դիմացը կնստիմ, անոգստ, աներեսը անմիջապես կ'փոխե յուր ուղղութիւնը և առանց ճամբան մոլորվելու ուղղակի կ'ոկորդիս մեջ կ'սրվի: Բերանս կ'ոցեմ՝ քթես ներս կ'սուժե (խուլիզան...) վողորմած աստված, ի՞նչ ընելու ե, կ'փախչիմ, ճակատագրիս պես յետես կ'հասնի և կ'ընես ոճիքես:

Շնչասպառ յետ կ'դառնամ և կ'ըսեմ դառնացած՝

«Ծո անպիտան, ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, քեզ խո պարտ չեմ. ալ ի՞նչ պարսկական հարկահաւաքի մը պես յետես ընկած հոգիս կ'հանես, անխժված, թող մեկ շունչ քաշեմ»:

VII

ԹՈՉՈՒՆՆԵՐԸ ԶԵՆ ԾԽԵՐ ԱՐԴՅՈՒՐ

Վո՛հ, այնքան շատ կ'սիրեմ այս աշխուժ թռչնիկները (անշուշտ վոչ-գիշատիչները) վոր յեթե հոգեփոխութեան վարդապետութիւնը ճիշտ լիներ, յես պիտի փափագեյի մեռնելես վերջ հոգիս թռչունի մը պահ տալ: Անշուշտ վոչ այն պատճառով, վոր անոնք ալ ինձ նման յերկտանի յեն, անուշ-անուշ գեղգեղել գիտեն, այլ վորովհետեւ՝ այդ նախշուն թևավորները, բնութեան որենքներուն դեմ չեն մեղանչեր բնավ, և իրենց պատվական թոքերը չեն հարստահարեր ունե ծուխ ու մութով, այլ կ'ըմանան դաշն մաքուր ողին, անոր համար ալ յերկար կ'ապրին, թող շատ ապրին: Իսկ յեթե, տեր մի արասցե, անոնք ալ մեղմե վարակ-

վելով սկսեյին ծխել, վոչ միայն պիտի կարճեյին իրենց կյանքը, այլև վոր անդամանելին ե, խապտուկով փճացնեյին պիտի իրենց հրաշալի ձայնը, և մենք պիտի զրկեյինք վայելիլ անոնց «մեղանուշ դայլայլիկները»:

Ինչպէս չսիրել այդ կենդանի սավառակները, վորոնք հանուն կ'ընի, հայրենասիրութեան և կուտուրայի ուսմբեր չեն թափեր իրենց նմաններու գլխուն... և շահավետ շուկա մը, քարյուղի մը հոր, կամ յերկաթ, քարածուխով յղի բլուր մը հարևանի ձեռքեն հափը տակելու համար, համաշխարհային սպանդանոցներ սարքելով՝ ծովի նման արշուժ չեն հոսեցնել:

Թող կեցցեն ուրեմն մեր անդամաճան թևավոր դաշնակիցները, վորոնք գայթակեցնելու համար, աշխարհս դեռ սատանա մը չկրցաւ ծնել...

Բայց... յերբեմն կասկածի նման բան մը կանցնի մտքես: Զի՞նք թե անոնցմե վոմանք, իրենց մեծերեն քաշվելով գաղտագողի կ'ծխեն:

Այդ բանը ստուգելու համար գիշերները հաճախ, խանդոտ ամռաններունման, կ'սառնեմ անոնց ծոցն ու գրպանը, գրպանը... ներողութիւն, անոնց բույները կ'սուզարկեմ, վոչ թե կ'ապիտալիստներու դեմ ուղղված անլիզալ գրութիւն մը յերևան հանելու՝ այլ հասկանալու, թե արդոք, ծխախոտի մանրունք, կամ մոռացմամբ թողնված պապիրոսի մը ծայրամաս ընկած չե՞ անոնց հատակին վրա: Ի գո՛ր...:

Կամ ցորեկները յերկար հեռադիտակը ձեռիս՝ ականապիշ, անցնող կռուկներու կարավանը կ'դիտեմ, տեսնելու թե արդոք, անոնց կարգապահ կուցներեն դավաճան ծուխի մը քուլա չբարձրանար: Դարձյալ ի գո՛ր:

Այն ատեն անձկագին հարցում մը կուղղեմ ինձի, թե արդո՞ք՝ այդ կարավանը չանցած Սոխումի գեղանագործին ծփացող ծխախոտի արտերու վրայեն...

Յեվ կամ թռչուններու չծխելն ներելի՞ ե հետեցնել, թե անոնք բնավ դարձ, հոգս ու մտածմունք չունին, և զանոնք փարատելու համար՝ սուր կարիք չեն զգար փարելու ծխախոտի հրաեագործ վոտներուն:

VIII

ՅԵԹԵ ԾԽՈՂԻՆ ՍԻՐՏԸ ԼԵԶՈՒ ԱՌՆԵՐ...

Յեթե հանդուգն ավազակ մը փախցներ յերկնքի գեղեցկուհին—արևը, և կամ, յեթե նա վռեն պատճառով սրտի պայթում ունենար, ի՞նչ պիտի պատահեր հողազնդիս հետ:

Անարև հողագունդը գուցե առժամանակ մը կարողանար գոյություն մը քաշ տալ, մինչ մարդուս սիրտը՝ այդ հոյակապ և հրաշալի գործիքն, յեթե ըրպե մըն ալ կանգ առնե՝ այլևս «հող ելիր քար դառնաս» չկա, կա միայն անվերապահ վոտածգում—(մահ):

Յես առաջներ՝ զարհուրելի տգիտություն մը կկարծեյի, թե ծխախոտը լուրջ ֆլասս մը չկրնար հասցնել սրտին, և այդ նշանակալից տխմարություն համար՝ բժշկ-վարժապետես վարձատրվեցա փառավոր զերոով մը... մինչ այդ անիծված ծուխը՝ վոչ միայն կ'անդամալուծե մեր սրտերը, այլ և կ'ազդե նույն իսկ մեր ուղեղներու ուղղություն վրա և մեր ջիղերու մեջ առաջ կբերե անուղղելի ուսեցիտ:

Յեթե բնությունը առաջուց իմանար, թե մարդիկ իրենց անմտածողությունը ծխելու չափ առաջ պիտի

տանեն՝ անշուշտ պիտի պարտավորվեր, ծխողներու թոքերուն մեջ քանի մը տասնյակ սրտեր շարել, վորպեսզի մեկն փճացնել հետո՝ մյուսն սկսեյին բանեցնել: Վհ վոճրապարտ թյուրիմացություն...

Յերբ կտեսնեմ, վոր ծխող մը ծխած պահուն կհաղա սաստիկ, բայց դարձյալ կծխե. ցավեն կծիկ-կծիկ յեկող սիրտը բռնած կխեղդվի՝ բայց դարձյալ կծխե, կշփթվի մ և չեմ կրնար վորոշել, թե այդ պահուն լավ կհարմարի ինձի, թե խնդալ: Յեվ իսկույն յերջանկահիշատակ Նասրեդդին խոջան միտքս կուգա, վորը յեռանդագին կկտրե այն ճյուղը, վորուն վրա կհանգչի յուր հակափորը:

Յեվ յերևակայեցեք, վոր այդ տիպի մարդիկ, հաճախ յերիտասարդ, անժամանակ կմեկնին այս գեղեցիկ աշխարհն, վորովհետև... չեն կրնար յեղեծ ծխախոտն ձեռք քաշել: Վհ արգահատելի վորոքմելություն:

Ուրեմն ամենն առաջ, դուք ով վառվուռն յերիտասարդներ, դուք՝ վոր ներկայեն ավելի ապագային կպատկանեք՝ սպաննիչ մոլություն մը ենթարկվելով պատերազմ մի հայտարարեք ձեր ամհնաանձնվեր բարեկամ սրտին դեմ, վոր յուր ծնած ըրպեյից մինչև յուր վերջին շունչը կտքնի չարաչար վորպեսզի չկտրի ձեր կենաց թելը: Մինչ դուք ով ապերախտներ, կարծես ձեր յերախտագիտությունը արտայայտելու ուրիշ վայելուչ ձև մը չգտնելով՝ ամեն ըրպե ու պապիրոսի բերնով կդադեմ անոր զգայուն սիրտը... և վորո՞ք դեմ կմեղանչեք ուժգին, այն անգին սրտի՝ առանց վորուն դուք չպիտի կրնայիք սիրել վոչ վոքի, տանջվողի վիշտը և վսեմ դադափարները անձանոթ պիտի մնային ձեզի:

հեղծավորներ, դուք վոր հակված եք միշտ բռնկվել գեղեցիկ աչերու սիրով, ինչո՞ւ հեռուեն վերադարձող ձեր ընկերոջ կամ սիրածին ձեր քթերու վրա չեք սեղմեր, այլ անպայման ձեր սրտեքու վրա... դեռ լաված չե, վոր մեկը՝ յուր ընկեր, կինն կամ մարդկությունը սիրեր յուր... ականջներով:

Գուցե դուք դեռ չգիտեք, թե ծխողներու սրտի մկանները, դավանափոխության հետեանքով կճարպակալվին և կկորսնցնեն իրենց ճկունությունն և արագաշարժությունը և բովանդակութենե զուրկ գըրվածքի մը և կամ մեծ վոտներե հագնված փոքր վոտնամանի մը կերպարանք կստանան...

Լավ, դուք վոր այժմս այլևս անգրագետ չեք և կհասկնաք ձեր սրտին դերն ու արժեքը, անոր մեջ դառնոյն խրող դավաճանին հետ ինչպէս պիտի վարվեյիք...

Վերջն ե բարին, յերկար տարիներու ընթացքին, բոլոր գաղտնիքներով բեռնավոր հավատարիմ սիրտ մը ծխախոտով թյունավորել, տանջել և կազմալուծել վերջ մեռցնել, թե տաք-տաք գնդակ մը ուտել:

Յեթե ծխողին սիրտը լեզու առնել՝ մենք պիտի սոսկայինք, ծանոթանալով մեր գործած դարհուրելի ապերախտության հետ, գուցե և կարմրեյինք՝ տեսնելով մեր արժանապատվությունը զերոհն հազար աստիճան վար իջած: Վո՞ւ անտանելի սառնամանիք...

Գործարանատերերը, իրենց գործարաններու մատոն ու անիմները աշխատունակ վիճակի մեջ պահելու համար՝ անաղին զոհողություններ կընեն, և բարձր ամսավճարով հավատարիմ վերակացուներ և մասնագետներ կվարձեն:

Իսկ մենք ինչ վերաբերմունք ցույց կուտանք դեպի մեր ամենակատարելագործված մարմին գործարանը:

Ո՞ր, մեր վերաբերմունքը շատ քնքուշ ե և շատ սիրալիր:

Միթե չեք տեսներ, թե մենք ալ ինչպիսի հոգատարությամբ կընտրենք սպեց-խուլիգաններ—ծխախոտն ու ալեոլը, անոնց ձեռներով փշրելու մեր հոյակապ գործարանին անիմն ու մատոնները, անոնց կանոնավոր գործունեյությունը խափանելու վսեմ նպատակով:

Կարծես բուրժուական հասարակարգեն բղիող թշվառությունն ու զրկանքները բավական չլինեյին քայքայել մեր կազմն և առողջությունը:

Յեվ շատ իզուր, մեր թոքերն ու սիրտը ձեռք-ձեռքի տված, գերմարդկային ճիգեր կթափեն մաքուր արյուն հոսեցնելու մեր Ասիաբնակ յերակներուն մեջ, և մարսողական գործարանները սնունդ մատակարարելու մեզի--բարեկենդանի խեղկատակներու, (մեղա... մեղա): Արդյո՞ք, մենք արժանի՞ յենք այդպիսի վեհանձն վերաբերմունքի մը:

IX

Մ Ա Հ Ա Պ Ա Տ Ի Ժ

Որ մը, ընկ. Վռամին հետ սլարտեզը նստած՝ թերթ կարդալով կհանգստանայինք, յերբ ջննտվեն մը, գլանակը ձեռին, սարի մը պես առջևնիս տնկվեցավ և 12 դյուիմանոց բերնին մեջ ամբարած ծուխը ամենայն անքաղաքավարությամբ դեմքերնուս փչելով հարցուց, ի՞նչ նորություն կա թերթին մեջ:

Վռամը բռնկվելով և թերթը ծանոթ փորձանքի
յերեսն ի վեր շարժելով՝

— Ո՛վ անճոռնիություն, մաքուր ող շնչելու հա-
մար յերկի՞նք համբարձելու ե: Ա՛խ, այս 5 էոպեկի
համար սատկող գարշելիները...:

— Հանդարտվի՛ր սիրելիս, և բարի յեղի՛ր ըսել ինձի,
թե՛ յեթե այդ նզովից արմատ բույսին չարաշուք հե-
ղինակը—Նիկի-ն¹⁾ ձեռքդ իյնար՝ ի՞նչ պիտի ընեյիր:

Վռամը 3 մղոն յերկարությամբ ախ մը քաշելով,

— Ի՞նչ պիտի ընեյի... վագրի մը պես վրան պիտի
իյնայի և յեղունգներովս բզիկ-բզիկ պիտի ընեյի
զինքը. թող յերթար ու հասկնար, թե ի՞նչ կնշանակե
սեվ գլուխով մը՝ մարդկանց որերը սեպնել և տարին
միլիոնավոր դժբախտներ անդիի աշխարհը ուղարկել
հաճախ՝ առանց... թոքերու:

— Վագ՞ր... վո՛չ, յես ավելի հանգամանորեն կպատ-
ժեյի զինքն, կխեղդեյի յուր իսկ հեղինակած ծուխին
մեջ, ճիշտ այնպես՝ ինչպես որ մը, քիչ ֆնաց խեղդեյին
քեզ քու հոգեկիրցներդ:

— Վո՛հ, կ'աղաչեմ, խնայի՛ր ինձ, հիշե՛ն անգամ
սարսափելի ե...

— Իսկ գիտե՞ք, թե վորքան փափագելի յե ինձի և
ընթերցողներուն, լսել այդ հետաքրքիր պատահարի
պատմությունը.

— Գիտես ա, ժողով եր... Անանկ ժողով մը՝ վոր
յեթե չգումարվեր, վայր կուգար և մեզ բոլորիս կհա-

¹⁾ Յերկրաչափ Նիկի-ն նիկոսինի հարգո հեղինակն է, մարդ-
կության ամենամեծ բարեբալը—այն փուճ կենդանին՝ վոր ծխա-
խոտի սերմերը Ամերիկային բերելով՝ ցանեց Յեվրոպայի... աչքե-
րուն մեջ:

վաքեր ու կտաներ: Չեմ հիշեր, թե այդ ողովին մեջ
աստված կա՞ր թե վո՛չ, բայց աղգ ու հայրենիք ուղա-
ծիդ չափ: Ուրիշ շատ բաներ ալ կային, «կոտորած»
անգամ կը գտնվեր:

Ձմեռն եր: Դուրս քամին կ'ոռնար, իսկ ներս—փակ
սենյակին մեջ—սիգարի ծուխն եր, վոր վիշապի մը
պես կգալարվեր, ամպի մը պես կթանձրանար և զար-
հուրելի արշավանքներ կ'սկսեր գործել, արդեն ինք-
զինքը կորսնցնող, վողորմելի թոքերուս մեջ: Վոչի՛նչ...
50 հոգի եյին անոնք և 45-ն միայն կծխեյին:

Յերախտապարտ թոքերս հավիտյան չեն կարող
մոռնալ այդ գերերջանիկ որը՝ յերբ մեկը մյուսին
տեսնել կարողանալու համար առնվազն քսան աչք ու-
նենալու եր:

Յերբ սիրտս ուրախութենեն խելահեղ՝ անեղ թռիչք-
ներ կգործեր և մեկ ըոպեյի մեջ՝ տաս տեսակ պար
իրարու կխառներ, կարծես գեղունու մը մեջք բռնած
ունենար:

Յերբ՝ պաշարված սիրտ ու թոքերուս ճնշման տակ,
ստամոքսս ալ լուրջ պատրաստություններ կտեսներ
ըմբոստանալու...

Յերբ ահռելի գլխացավ մը ուղեղներս հիմքերեն
կցնցեր, խելքիս պուտուկի կափարիչը առաստաղ խփե-
լու և զույգ սիրուն աչերս քեղահան ընելու աստիճան:
Անպիտանը կարծես հասած ծառ մը թափ կուտար:
Ո՛ֆ, ո՛ֆ, ուղղակի՝ կասաւստո՛մ:

Խո չեյի՛ կարող ժողովը կիսատ թողուլ և դուրս
թռչել, այդ սարսափելի անքաղաքավարություն կլի-
ներ: Վերջապես ամոթ ու սարսափես լեզուս փորս եր
ընկեր, կարծես յես լինեյի համաշխարհային պատե-

բազմի հեղինակը. և ճակատով մեկը չկար, վոր վեր կենար ու ըսեր,

«Յեղբայրներ, խիղճերնիդ կատո՞ւնն փախցուց; բնությունը ողն այսպես չստեղծեց: Մեկ յես յեմ, չեմ ուզեր ծխել, ինչո՞ւ ինձի բռնի ուժով ծխել կուտաք: Այս խո ձեր հոր սեփականությունը չէ, վոր ձեր մայրիկները ազատ իրավունք ունեն ավարով թոնտիրներ վառելու...»

— Ճակատդ ի՞նչ կշիներ. հապա ի՞նչ ընես միենույն վիճակին մատնված նորածին մը, վոր լեզու չունի...: Ե, հետո՞:

— Հետո, թե ի՞նչ յեղանակով հաջողեր եյի ինքզինքս անկողնուս վրա ձգել, կղժվարանամ հիշել: Բայց յերբ ինքզինքս քիչ մը գտա՝ իսկույն հրաշալի գյուտ մը ըրի, գյուտ մը, վորուն համար, վայ թե ինձի վարձատրեն... ապտակներով:

«Թե թույլ թոքեր ունեցողներուն փոխանակ մեծ-մեծ ծախսերով հեռավոր լեռներու կատարները մագլցել տալու, ավելի նպատակահարմար չէ՞ր լիներ փակել զանոնք ծխողատ սենյակներու մեջ, ուր ապաքինումը կարող է վրա հասնել անասելի արագությամբ»:

X

ՎԱՐՊԵՏ ԽԱՉԻԿԸ

«Ահա ձեզ և վարպետ Խաչիկը, վոր յուր ծնած վայրկյանն մինչև որս անընդհատ կծխե: Այդ իսկ պատճառով անոր ծծված դեմքը տեսնողն՝ պիտի կարծես տեսնել, թթվի կարասն նոր դուրս քաշված՝ կիսախաշ և ընհատ ճակընդեղ մը...»

Յեթե անոր մշտահույզ և հարբուխապատում քիթը գունակի մը տեսներ՝ իսկույն պիտի հափշտակեր զայն:

Անոր անբարեհույս աչերը քիչ կարմրած եյին, քիչ ալ դուրս թռած, կարծես պարտապահանջին մատները նոր վար իջած ըլլային անոր կողորդին վրայն:

Բիբերը առանց խոշորացույցի կարելի չէ նշմարել: Խեղճին կուպերը թանձրացեր ու կարծրացեր են և դժվարությամբ կշարժին:

Ծանրացած և յերերվող ուղեղին մեջ լավ միտք մը մտնելու համար՝ առնվազն 3 ամիս հերթի կանգնելու յե:

Վողորմելիին ձեռները կողոպտի, կարծես մալերիայով ծփուն ճահճի մը ավեր բուսած լինին:

Ատամները սեցե՞ր յեն:

Արտասահմանեն ստացած ընտիր և ձայնագրված հազ մը ունի, և զայն գուրգուրանքով կպահե իր խրդ-խզացող կուրծքին տակ: Հազ մը, վորուն վոչ սկիզբն է հայտնի և վոչ ալ վախճանը:

Քունը անհանգիստ է: Սև ոձերե և գիշատիչ գազանների հարձակման կ'ենթարկվի ամեն գիշեր: Չիղերը այլասեռված են:

Անուշահոտություն ներշնչելու համար պարտեղ իջնել հարկավոր չէ, բավական է մոտենալ կարպետ Խաչիկի անդրձրհեղեղյան հագուստներուն և անոր բիւ... բուրաստանին:

Յեթե հավատանք չար լեզուներուն՝ վ. Խաչիկը այս աշխարհս իջեր է մեռած, և ծնողները անոր շունչ տալ հաջողեր են միմիայն, անոր յերեսներուն ծխախոտի ծուխ փչելով:

Բայց այնքան ել դյուրին չէ շարժել այդ «բարեմասնությանց ժողովածուի» բարկությունը:

Որինակ՝ յեթե ըսեն իրեն՝ թե դուն տգեղ մարդ մըն ես, կինները բնավ չպիտի հավնին քեզ»։ Բնավ չպիտի բարկանա։

Յեթե կրկնեն՝ թե «դուն շատ անպետք և հետադեմ մարդ ես, ժամանակը քեզմե ոգուտ մը քաղած չունի բնավ»։ Յերբեք տերը չի դառնար։

Թե «դուն կոպեկ մը չ'արժեա, վորովհետև գրեկ-կարդալ չես գիտեր»

Ամենևին չի վշտանար։

Թե՝ «դուն ապուշ մըն ես»։ Առանց առարկության կընդունի։

Թե՝ «իդուր ող կ'ապականես»։ Չհակառակվի։

Թե՝ բերանդ հայհոյանքի բույն մըն ես դարձուցեր, բույն մը՝ վորուն մեջ հոպոպն անգամ չպիտի գիջանի բնակվել...։

Թե՝ «դուն ստախոս ես, նամուս չունիս, գազանաբարոյ յես, գազան ես»։ Չպիտի վշտանա և բերանն անգամ չպիտի բանա։

Մի վախնար, ավելի մանրամասնությանց մեջ մտիւր և ըսե քաջաբար։

«Հափշտակիչ, քարը պակաս կղնես, արշընը պակաս կքաշես, ագռավը սոխակի տեղ կքշես և թակարդդ ընկած սագի կաշին անգամ կպլոկես»։ Չբողոքեր, կփռքվի իսկ...

Քիչ ալ առաջացիր և մերկացուր գինքն ամբողջովին։

Թե՝ «մատնիչ, յեղբայրդ ստակով ծախեցիր, մարդասպան կինդ ծեծելով մեռցուցիր, տղադ ծուխով խեղդեցիր, աղջիկդ դրամով վաճառեցիր, հարբեցող, Հուգայի արծաթով գինի, ողի առիր, տրաքվեցար և փո-

ղոցները իյնալով կիններու ճամբան կտրեցիր և հազար և մեկ խայտառակութուններ ըրիր։

Հոնքերն անգամ չպիտի շարժե։

Բայց յեթե տեր մի՛ արասցե, պապիրոս վորոքած պահուն անդգուշությամբ թևերուն դպչիս և ծխախոտը թափես, և կամ ծխած պահուն սխալվելով հանդգնես դիտողություն հայտնել, ըսելով՝ «Յեթե այդ զահրու-մարը չծխես չլինեիր...» Այլ բանդ պրծնվի։ Վոչ միայն սաստիկ կրարկանա, այլ և Բաբելոնի հնոցին պես կըրորոքվի և յեթե առջևեն չփախչես՝ այնպիսի հարված մը կիջցնես քթիդ, վոր անոր տեղն անգամ անհնար կլինի վորոշել...

— Ինչո՞ւ, պիտի հարցնեք, արժանապատվության զգացմունքը պապիրոսին մեջ միայն կընակվի։

— Վոչ, վոչ, դուք դեռ յերեսաներ եք, և չգիտեք, վոր խելք գլուխ մարդը յերբեք չպիտի համարձակվի դպչել ծխախոտի քեֆին, վորովհետև անոր այդ ջիղը չափազանց զգայուն է, այնչափ զգայնիկ, վոր դեռ մատը վրան չդրած կճշա, ճշալ՞ վորն է, կ'որոտն և հաճախ... կ'ուշաթափվի։

XI

ՍԱՎԱՌՆՈՂ ՊՐՈՊԱԳԱՆԴ

Ձեմ գիտեր, ինչո՞ւ կ'ուշանա սավառնակս, վորուն վրա կանգնած՝ թռուցիկներ շաղ պիտի տայի վողջ հողագունդին վրա հետեյալ իմաստով։

«Քաղաքացիներ, սթափվեցեք:

Թոթափեցեք ամեն կարգի շղթաներ ձեր վրային:

Գեղեցիկ խիզախությամբ մը փշրեցեք հին բռնակալի, այդ չափեն ավելի շփացած աշխարհակալի (գիտե՞ք ա, ծխամոլության) թյունավոր ատամները:

Ձեր թոքերու դռան առջև կանգնած՝ արթուն հըսկեցեք, և թույլ մի տաք, վոր կազմալուծող ծուխ մը ներս թափանցե անոր սրբատաշ դռներեն ներս և փճացնե ձեր կենաց հուրը բորբոքող հրաշալի բուսը:

Մի թողուք, վոր վոտից ցզլուխ կեղծ բարեկամ մը, ձեր միամտությունն ու թուլությունը շահագործելով՝ կողոպտե ձեր առողջությունն ու գրպանը:

Ձեր սրբազան գրպանները՝ քալանջներու շարժակամ գորանցներու մի՛ վերածեմ:

Քաղաքացիներ, բավական չե՞ վորքան բարի սովորության մը համաձայն՝ ձեր ճաշերուն և կիսաճաշերուն պապիրոսով մը վերջակետ դնելով՝ կապեք ձեր ախորժակին ձեռներն ու վոտները և ամենայն անսամուսությամբ յերթաք ու բժշկին դանգատվեք, թե «ախորժակնիս կորսնցուցեր ենք... և այլն»: Իսկ յեթե Դուք կփափագեք անպայման շուտ մեռնիլ՝ ավելի աղեկ չե՞, վոր մեռնիք ազնիվ նպատակի մը համար:

Ահա 50 տարիներն ի վեր, հետիոտն աշխարհիս շրջանը կընեմ, բայց քաջ մարդասեր մը չտեսա, վոր յերթար ավազակին դուռը ծեծեր, զայն կառքով իր տունը հրավիրեր և իր թանգանոց վերարկուն իր իսկ ձեռքով վրայեն հանելով՝ անոր ուսերուն փռեր...:

Բայց դուք այս մարդուկի խելքին նայեցեք: Քնանալն առաջ վար կ'իջնե, փողոցի դուռը ամուր կփակե: Վեր կ'ելնե և խնամքով կկողպե սենյակին դուռը: Հա-

ճախ ադով ալ չբավականանալով՝ ձայնավոր շուն մըն ալ կկապե դռան առաջ, վորպեսզի յերևելի և աներեվույթ թշնամիները սենյակը մտնելով բան մը չգողնան անկե: Մինչ այդ միևնույն զգուշ արարածը յուր ամենամեծ թշնամին, գողերեն ամենաթունդը ներս կմոռնա: Յեվ վոչ միայն ներս կմոռնա, այլև ծորող փայփայանքով մը կպառկեցնե զանոնք արծաթյա, փղոսկրյա և նույն իսկ վոսկյա անկողին—տնակներու մեջ (ծխատուփ) վորպեսզի չլինի թե քամի առնեն, կամ քնհատ մնան և առավոտ վաղ-վաղ չկրնան շարունակել իրենց սուրբ գործը...

Դե, ինչի՞ և նման:

Ահա, թշնամին յետևիդ ընկած՝ կհալածե ձեզի, չեք կարող փախչիչ, շունչներնիդ կկտրի, կհալած:

Սիրուհինիդ ձեռներնեդ պրծած կփախչի՞, չեք կըրնար յետևեն վազելով բռնել, կկտրվի շունչներնիդ, կհեղաք:

Հանուն զաղափարի մը հաղթանակի՝ բլուր մը պետք ե գրավել: Ձեր ընկերները արծվի մը պես կթռչին, մինչ դուք բլուրին ստորոտը փռված կհեղաք:

Հեղաքեք, սիրելիներս, հեղաքեք, սիրտը բռնված ծոֆ ալ կհեղա, հեղաքեք, ձեր տեղն ե. ով խնդրեց ձեզմե, վոր ձեր մոր մաքուր կաթին ծխախոտի թույն խառնեք:

Քաղաքացիներ, մի՛ մոռնաք, վոր ջուրը կխեղդե ձեզ, յեթե հանկարծ գետը իյնաք և լողալ չգիտնաք:

Բուքն ու փոշին¹⁾ ալ կխեղդեն:

Գինին և ողին ալ: Վոչ, վոչ, անոնք չեն խեղդեր, այլ... կխեղդմխտեն:

1) Մանավանդ ծխախոտի:

Կախաղանի թոկն ալ կխեղդե, յեթե այդ վիզը հեղափոխականի մը պատկանի և հակահեղափոխականի մը ձեռքը իյնա:

Մուխն ալ կխեղդե, կհասկնամք, կամ կ'ուզենք հասկնալ. ծխախոտի ծուխը ըսել կուզեմ: Ձեռներ չունի կխեղդե, ամենուն կխեղդե, ամեն տեղ կխեղդե: Ավելի աղեկ չե՞, վոր դուք խեղդեք զինքն: Մի վախնաք, այդ ավազակի խեղդումն արյուն չհոսիր... կվայելե՞ ձեզ այդքան ֆլասակար մեկը վողջ թողուլ:

Կիտափազեք անգամ մը տեսնել ձեր մտերմի ներքին կերպարանքը, սիրուն պատկերը ըսել կ'ուզեմ: Ձեր ծխամորճը ջարդելով Ձ հավասար մասի բաժանեցեք, դարձելի բոլոր մը կ'արձակե, վոչինչ... քթերնիդ դեմը տվեք:

Ձգվելի կերպարանք մը կուզա խառնելու ձեր գեղեցկատենչ սիրտը, վոչինչ, կարևորություն մի տաք, և կամ... իսկույն լուսանկարեցեք:

Սեփ-սե գույն մը աչքերնիդ կծակե, վոչինչ, կոպ վարագույրը վար թողեք:

Խեղճ թոքեր, ինչպես չ'արգահատել ձեզ վրա...

Քաղաքացիներ, յեթե կկարծեք, թե բոֆալս ձեռք բերելը շատ դժվար բան է, կսխալվիք: Բավական է խնամքով իրար խառնել քիչ մը ծխախոտ, քիչ մըն ալ ողի, քիչ մըն ալ անդգուշություն և... միֆրոպաստաճ նանն մը. քիչ մըն ալ անհոգություն վրան ավելցնելուն պես՝ առաջի կարգի բոֆալսն պատրաստ է արդեն...:

Ուրեմն արիացեք և ալ մի ծխեք, վոչ ծխախոտ, վոչ մախոռկա և վոչ ալ թամպաքու, յեթե անոնք ազնվականության հաղար վկայական ալ դուրս քաշեն իրենց բորբոսնած գրպաններեն:

Ցույց տվեք, վոր իբրև կատարյալ մարդ կատարեցապես կարող եք իշխել ձեր վրա:

Ազատեցեք ձեր թոքերը, սիրտն ու ջիղերը այդ գիշատիչ իմպերիալիստներու մահառիթ գգվանքներեն: Տրորեցեք ձեր թշնամին ձեր հաղթական վոտներուն տակ, թող անոնց դիակներու վրա ծածանի ձեր քաջության դրոշակը:

Ուրեմն՝ ո՞ն հառաջ, միացյալ ճակատով, դեպի վերջնական հաղթանակ:

Ապրին Յեվայի ճերմակերես և ճերմակաթոք թոռնիկները¹⁾, մեր բանակը ստվարացնող քաջարի մարտիկները:

Թող կորչեն ծխախոտի գլանակները:

Կորչի թուլությունն ու վորկրամոլությունը.

Կեցցե՛ մաքուր ոդ:

XII

ԱՆՃՈՌՆԻ ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԸ

— Ձե՞ս ամչնար:— Ինչո՞ւ պիտի ամչնամ:— Բավական չե՞ այդչափ ծխես:

— Ինչո՞ւ չպիտի ծխեմ:

— Ձե՞ վոր ֆլաս է:

— Ո՞վ ըսավ:

— Արդյոք, հաշված ես, թե տարին քանի՞ հակ ծխախոտ կ'այրես և վորքան դրամ կվատնես իզուր:

— Քե՞զ ինչ, շատ լավ կընեմ և թշնամու աչքն ալ կհանեմ:

¹⁾ Չժխող կին և ուրիշներ:

— Ապուշ, վոչ թե թշնամու՝ այլ առողջությանդ աչքը կհանես: Յեթե հայելի չունիս՝ ջրով լի դուլի մը մեջ նայիր և տես, թե այդ դեմքդ առողջի դեմք ե: 26 վոր վերջ ի վերջո, կարող ես վտաններդ փառավորապես տնկնլ:

— Յես այդպես դատարկ խոսքերու վոչ կհավատամ և վոչ ալ կարևորություն կ'ուտամ: «Առողջ եղան փուճ հարդը թնչ կարող ե ընել»: Պապս՝ վոր 40—50 տարիներե ի վեր կծխեր՝ չկրցած ապրել մինչև ութանասուն տարի:

— Հրաշալի կտրամաբանես, բայց կամաց... վորովհետև վողորմելի փաստաբանությունդ յեկած հավերու ծիծաղն անգամ կարող ե շարժել: Իսկ ինչո՞ւ կմոռնաս, ո՞վ իմաստուն, վոր քու քաջառողջ պապը յեթե չծխեր՝ առնվազն 20 տարի ավելի պիտի ապրեր: Յեվ գիտե՞ք, յերբ ըոպեններն անգամ յղի յեն հրաշալիքներով, 20 տարի ավելի ապրելն ինչ կնշանակե:

Յերկրորդ՝ իրո՞ք փուճ հարդը առողջ յեղան ֆուսս մը չկրնար պատճառել: Յեկ, փորձենք: Դուն քաջառողջ յեզ մը գնիր, յես ալ կ'սկսեմ կերակրել զինքը փուճ հարդով, տեսնենք թե վո՞րքան սրտագին պիտի դառնան փուճ հարդի և յերկաթակազմ յեղանդ մարտողական գործարաններու փոխհարաբերությունները... վա՛յ թե, ամիս մը չբոլորած՝ յեղանդ պոչեն իսկ բըռնած չկրնաս դափն վոտքի կանգնեցնել:

Ա՛խ, Բողկին, Բողկին,¹⁾ ինչո՞ւ մեռնելուդ նախորյակին, բավականե ավելի ուշացած խոստովանությունդ ըրած պահուն, հանճարեղ զլուխդ բարձրախոսի մը մեջ չկոխեցիր, վորպեսզի նա ամբողջ ուժով

¹⁾ Աշխարհահռչակ բրոֆեսոր:

ճշար անճոռնի փաստաբաններու ակամջներուն մեջ, թե՛ «Յեթե յես չծխեցի 15 տարի ավելի պիտի ապրեցի»:

Իսկ 15 տարվա մեջ՝ ինչե՞ր չեն կարող պատահել, միծ յերկունքով մը բռնված այս աշխարհին վրա:

26 վոր դուն կարող ես տեսնել, 6 տարեկան յերեխայիդ կտրիճ՝ յերիտասարդ մը դարձած:

Նա կարող ե, չեն քաղաք մը բարձրացած տեսնել յերեկվա լուռ անապատին մեջ:

Յերրորդը՝ 15 բռնավորներու միաբերան գետնի տակ անցնելը...

Իսկ յեթե, տեր մի արասցե, յես, դու, նա, մենք, դուք, անոնք ծխելու հետեանքով 15 տարի առաջ մեռած ըլլայինք՝ մի՞թե պիտի կրնայինք տեսնել մեծն Հոկտեմբերը:

Ո՛ր... 15 տարվա մեջ վորքա՞ն խենթեր կարող են խելոքանալ:

Ստույգ վիճակագրության մը համաձայն «թոքախտավորներուն հարյուրին ինսուն և հինգը ծխողներ են», ըսիր:—Այո:—Շատ լավ, ասկե թնչ կհետկվի:

— Թե՛ մինչև առաջին հազը ծխելն հանցանք ե. մինչև յերկրորդը՝ իսկապես խելոքություն: Իսկ մինչև յերրորդը... վո՞նիք, մանավանդ թուլակազմ մարդկանց համար:

— Շատ բարի, յեթե ծխելն այդքան վտանգավոր ե, ինչո՞ւ բժիշկներեն շատերը ուրիշներուն կ'արգելեն, բայց իրենք չեն հրաժարվիր ծխելի:

— Ագոնք սուտ բժիշկներ են: Դուք այդպիսիներուն կարևորություն մի տաք: Անոնք յերբ աշխարհ կուգան, շտապելեն կմոռնան կարևորագույն բան մը—կամ հետեռնին վերցնել, և յեթե մայրերնին հաճախ

զոռով, կամքի նմանող բան մը անոնց պորտերեն կկա-
խեն, շատ վատ տեսակեն ըլլալուն պատճառով, կիւր-
թին և կմիան դայակներուն ափին մեջ... Մի վախ-
նաք, թոքախտը այդպիսի բժիշկներու հաշիմն ալ
կմաքրեւ: Բայց մինչ այդ պետք ե բոյկոտ հայտարարել
և բնավ չբժշկվել այդպիսիներու քով, վորպեսզի խրա-
տվին և այլևս վատ որինակ չհանդիսանան: Ախ, այդ
գետնի տակ անցնելիք վատ որինակը... Ձե՛ք վոր փոք-
րերը, դարեր շարունակ իրենց մեծերու որինակեն վարա-
կվելով ե, վոր կծխեն, հա կծխեն, կարծես ազկե ավելի
նվիրական պարտականութիւն մը գոյութիւն չունե-
նար աշխարհիս յերեսին: Առանց հաշիվ տալու իրենց,
թե ինչ ծիծաղելի և վտանգավոր խաղ մը կխաղան
և տարին 13 ամիս կզբաղվին անձնասպանութեամբ:

Ահա հեռախոսի զանգը կհնչե յերկա՛ր և մեկա-
մաղձիկ:

Լոռութիւն...: «Կլսե՞ք... հոգեաւոր ճամբա ընկեր ե
արդեն և առավոտ վաղ չոքելու ե ձեր կուրծքին վրա»:

Դալուկ մը կ'իջնե, առողջութիւնն ու մահ արհա-
մարհող, «կմեռնինք, թող մեռնինք» ըսող քաջարի
փաստաբաններու ճակտին (անճոռնի):

Վեհ, ի՞նչ զարհուրելի շփոթութիւն և իրարանցում,
զուք այս դողացող ծունկերու հարվածները զիտեցեք:

Հոգեաւոր.—... Բարե ձեզ: Փաստաբանը,—.....
Հոգեաւոր.—Բարե ձեզ, ըսի:—Փաստ,—ինչու... չո՛ւ...
յե... կաք:

Հոգեաւոր.—Յեկա, վոր վերջին պարտքդ վճարես:

Փաստ.— Ի՞նչ պա... պարտք, թո՛ւ... րիմացութիւն,
քեզ... ո՞վ կա... կանչեց:

Հոգեաւոր պապիրոսի ծայրամասերը շալակեն վար
բերալ և կխամեռ փաստաբանին վրա շուռ տալով:

— Ինձի ով կանչեց... ահա հրավիրագրերդ, բոլորն
ալ կնքված և ստորագրված քու պապիրոս վճարող
ձեռներովդ: Շնորհակալ չե՞ս, վոր տաս տարի առաջ
չեկա... Շուտ, սպասելու ժամանակ չունիմ, որական
հինգ միլիարդ հրավիրագրեր կստանամ, շո՛ւտ...:

— Բայց յեթե յերիտասարդութեանս չես խնայեր,
գոնե զավակներու խնայիր:

— Շա՛տ ես ուշացեր, դուն չխնայեցիր, յես ինչո՛ւ
պիտի խնայեմ, հայտա:

— Առեք, կ'աղաչեմ, բոլոր ունեցած հարստութիւնս
առեք, անգամ կինս ու յերեխաներս... միայն թե...
կպաղատեմ... գոնե քանի մը որով... հետաձգեցեք:

Հոգեաւոր չթողուց, վոր խոսքն ավարտեր, առավ
պապիրոսի ծուխն մաշված և սեցած հոգին և թռավ
դեպի... արտասահման:

Վ Ե Ր Ջ Ա Բ Ա Ն

Բարեկամուհիներու ճեսակցութիւնը

— Աղջիկ Սիրանուշ, երեկ նշանածդ տեսա, այդ ինչ լավիկն եր դարձեր, պարարտացե՛ր, կլորվե՛ր, թշերը կարմրե՛ր, ինչ մեղքս պահեմ, յեթե աղջիկ լինեյի՝ գուցե և սիրահարվեյի վրան... Մի վախնար, աչքս չի հասներ, առաջ յեթե «պինչը բոնեյի»՝ հոգին դուրս կթռչեր»։ Մրսած լուսնյակի տեսքն ուներ, նիհա՛ր, քաշմշկվա՛ծ, և յեթե չեմ սխալվեր, շատ ալ կհազար, այնպես չե՞։ Այդ ի՞նչ պատահեցավ վոր...։

— Այն՝ վոր առաջ որական հիսուն պապիրոս կծխեր, իսկ այս հինգ տարի կլինի, ինչ վոր հաճ մըն ալ չի ծխեր։

— Բայց այդ ի՞նչ հրաշքով։

— Որ մը՝ յերբ տեսա, վոր ալ բաներնիս բուրդ ե և ամբողջ ընտանիքով վո՛չ միայն հավկուր՝ այլև ապուխտ դառնալու վտանգին տակ կգտնվինք, կըտուռկ վերջնագիր մը դրի ամուսնուս առաջ։

«Կամ դուն՝ ծխելը կթողուս՝ կամ յես քեզ...»

— Վե՞րջ...

— Վերջը ի պատասխան փառավոր ապտակ մը կերա, և վորպեսզի—չափազանց դժվարամարս ըլլալուն համար—սրտիս վրա չմնա, վրան սկսա տաք-տաք արցունքներ կուլ տալ, առավոտյան թեյիս փոխարեն։ Յե՛վ անհ հանկարծ,... ինձի անձանոթ զայրոյթ մը

բռնկվեցավ սրտիս մեջ. վորը անշուշտ պիտի լափեր զիս, յեթե «խո ամբողջ ընտանիքով պապիրոսի մը զոհվելու չենք» հառաջաբանով, կայծակի արագութեամբ, ամուսնուս վրա չհարձակվեյի և ծխատուփի հետ միասին, գլխացող վառարանը նետելս մեկ չընեյի։ Հոգ չե թե ուշքս անձանոթ ուղղութեամբ պտույտի գնաց և չբարեհաճեցավ վերադառնալ՝ մինչև վոր հարևաններս գլխուս վրա սառ ջուր չածեցին և յերեխաներս չճչացին ականջներուս տակ։

— Ե հետո...

— Հետո այն՝ վոր ամուսինս փճացած մարդ չեր, խղճահարկեցավ և ըրածս իրավացի գտնելով՝ ներդուրս խնդրեց և յերդվեց այլևս չծխել։

— Շատ բան։

— Այո, այո, այդ որեն այսօր շատ բան փոխվեցավ մեր կյանքին մեջ։

Սենյակին ողջ պարզվեցավ։

Յերախաներս մաքուր ող շնչելու հետևանքով՝ սկսան անել և փթթել աղատորեն։

Ամուսնուս ախորժակը բացվեցավ։ Սկսավ կարգին ուտել, խմել, քնանալ, որ ավուր առաջ գալ և լեցվել։ Հազն ալ կորավ՝ խորխոս ալ հետ... և այժմ այն աստիճանին հասեր ե արդեն, վոր յեթե մատի մատանին հանե՛ աղջիկներն անգամ պիտի սկսեն ուրակոծել զինքն սիրաշունչ նամակներով։

Փառք կորովիս և վճռականութեանս, այլևս կուրացնող մառախուղ մը, որ ցերեկով չիջներ սենյակիս մեջ, և յես հատկորեն կարող եմ տեսնել վերածնված ամուսնուս և սիրունիկ ճուտերուս գեղեցիկ պատկերները։

Իայց... ինձ անհրաժեշտ եր յերկու տարվա համառ
պայքար, մեր անկողին, վարագույր, հազուստ, դուռն
ու յերգիքն վանելու, ճանճային աներեսությամբ
անոնց կալած ծխախոտի գարշելի հոտը:

Յեվ յերջանիկ եմ հայտարարել, վոր այսոր, ամուսինս
որական տասն անգամ այս ազատարար ձեռներս
կհամբուրեմ, ի նշան շնորհակալության:

— Թող համբուրեմ, հոգիս, համբուրեմ թող, դուն
ալ անոր ճակատը համբուրեմ, վորովհետև արժե, վոր
յերկու կտրիճներ միշտ համբուրեն զիրար...

Վ Ե Ր Զ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0273123

ԳԻՆԸ 30 ԿՈՊ.

ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱԾ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՍ

1. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍ, 1909, տպ. «Շրոմա» Էջ 48 (սպառված).
2. ԽՈՐՏԱԿՎԱԾ ՔՆԱՐ, (բանաստեղծություն) ԹԻՖԼԻՍ, 1918, տպ. «Պրոգրես» Էջ 128, (սպառված).
3. ԴԵՊԻ ԺՊԻՏ, (յերգիծանք արձակ) ԹԻՖԼԻՍ, 1924 4-րդ տպ. Պուշկ. փ. № 3, Էջ 48:
4. ՇՓԱՑԱԾ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ

Դիմել պետական գրախանութները և հեղինակի մոտ
Тифлис, под. Кибальчича № 16 (бывш. Сурп-Ка-
рапетская под.)